

Эсенкулов Н.Ж.

МЕКТЕПКЕ ЧЕЙИНКИ БИЛИМ БЕРҮҮ МЕКЕМЕЛЕРИНИН АБАЛЫ

Эсенкулов Н.Ж.

СОСТОЯНИЕ ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

Мезгил талабы сапаттуу билим берүүнү талап кылууда. Өзгөчө нефтинин, газдын жетишээрлик запасы жок Кыргызстан үчүн адам ресурстары өлкөнүн экономикасын, илим-билимин, маданиятын өнүктүрүүдө чечүүчү фактор.

Өлкөбүз мамлекеттер арасындагы атаандаштыкка туруштук берип, алдыңкы өнүккөн өлкөгө айланышы билим берүү системасынын сапатына жараша болот. Дүйнөлүк тажрыйба көрсөткөндөй, бүгүнкү экономикасы гүлдөп өнүккөн өлкөлөр билим берүүнүн сапатын жакшыртуунун, талбай эмгектенүүнүн эсебинен жетишишкен. Ошол эле дүйнөнү өндүрүштөгү жаңы технологиялары менен таң калтырып, экономикасы тез темп менен өнүккөн Япония, Түштүк Корея, Сингапур сыяктуу өлкөлөр да пайдалуу кен байлыктарга жарды, нефтини, газды дайыма сатып алышат, ал түгүл Сингапур ичүүчү сууну да Малайзиядан сатып алат. Ошого карабастан адам ресурстарын эффективдүү пайдалануунун, сапаттуу билим берүүнүн, заманбап адистерди даярдоонун, илимдин өнүгүшүнүн эсебинен өз өлкөлөрүн гүлдөгөн өлкөгө айландырууга жетишишти.

Бул тараптан караганда элибизден айланса болот, анткени кыргыздар акыркы коюн, уюн сатып болсо да уулум, кызым билим алса экен, келечекте билимдүү адис болсо экен деп үмүт менен жашап келет.

Билим берүү өлкөбүздө артыкчылык берилген стратегиялык багыт. Бул багытта өлкөбүздө көптөгөн алгылыктуу иштер жасалды жана жасалууда. Эң негизгиси билим берүү системасын Союз тарагандан кийин негизинен сактап калдык. Кыргызстан Союзга кирген өлкөлөрдүн ичинен биринчилерден болуп билим берүү системасын түп тамырынан бери өзгөртүү демилгеси менен чыкты. Баарынан мурда бул өзгөрүүлөр билим берүүнүн философиясын, стратегиясын, мазмунун, структурасын билим берүү мекемелеринин формаларын жаңылоого алып келди. Эң негизгиси билим берүү системасын рыноктук экономиканын талаптарына ылайык келтирүү жана билим берүү системасын жаңы ченемдик-укуктук базасы түзүлдү.

Республикада жалпы билим берүүнүн төмөндөгүдөй программалары иштелип чыкты:

- Мектепке чейинки билим берүү;
- Башталгыч билим берүү;

- Негизги жалпы билим берүү;
- Жалпы орто билим берүү;
- Кошумча билим берүү.

Мектепке чейинки билим берүү үй-бүлөөдө жана мектепке чейинки билим берүү уюмдарында жүзөгө ашырылат.

Мектепке чейинки билим берүү уюму алты айдан жети жашка чейинки балдарга кызмат кылат. Бүгүнкү күнү Кыргызстанда мектепке чейинки 465 билим берүү мекемелери бар.¹

Мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин 264тү шаар 201ри айыл жерлеринде жайгашкан, анын ичинен 25 ши жеке менчик формасында.²

Союз тарагандан кийин баардык билим берүү мекемелеринин ичинен өтө оор абалда калганы мектепке чейинки билим берүү мекемелери болгон. Анткени, финансы-экономикалык каатчылык, ведомстволук жана колхоз-совхоздордогу балдар бакчалары завод-фабрикалардын, колхоз-совхоздордун жоюлуп кетишинен жабылып, жоюлуп, сатылып кеткен. Мектепке чейинки мекемелердин материалдык-техникалык базасы, окуу, окуу усулдук китептер менен камсыз болушу, өзгөчө айлык акынын төмөн болушу балдар бакчаларындагы квалификациялуу адистердин башка структураларга өтүп кетишине алып келген. Ошого карабастан азыркы мезгилде алтымыш миңге жакын балдар мектепке чейинки билим берүүчү мекемелерде таалим-тарбия алышууда. Бул көрсөткүч мектепке чейинки мекемелерге баруучу курактагы балдардын 11% пайызын түзөт. Эгерде өлкөбүздө жылына 120 миңдей бала төрөлсө, бир жаштан алты жашка чейинки балдардын саны 650-700 миңдей бала болсо ошонун болжол менен 600 миңден ашыгыраагы балдар бакчасына барышпайт. Бул өз кезегинде мектепке өлкөбүздөгү балдардын 90% пайызы жетишээрлик даярдыксыз келет деген сөз. Ата-энелер балдарын мектепке өз алдынча даярдайт деңизчи, бирок көпчүлүгүнүн педагогикалык билими болбогондуктан, турмуштун оордугунан мектепке чейинки балдар үчүн окуу, окуу усулдук китептердин сатыкта дээрлик жоктугунан, жакшы дегенде тамга тааныганды, эсептегенди үйрөтүшөт. Мындай абал сөзсүз түрдө балдардын мектепте сапаттуу билим алуусуна терс таасирин тийгизет.

Эми мектепке чейинки билим берүү мекемелериндеги педагог-тарбиячылардын сапаттык составын карап көрөлү.

2006 жылы мектепке чейинки мекемелерде 3700дөн ашыгыраак педагог иштеп, анын ичинен 1952 киши же 52% пайызы жогоркуу билимдүү, 1239 киши же 33% пайызы орто кесиптик, 320 дан көбүрөөгү же 8% пайыздан ашыгыраагы бүтпөгөн жогорку билимдүү, 233 киши же 6% пайызы жалпы орто билимдүү.³

Мектепке чейинки мекемелерде иштеген педагогикалык персоналдын ичинен 465 бала бакчалардын жетекчилери, методистер 124 киши, тарбиячылар 2462 киши, музыкалык жетекчилер 393, дефектолог-мугалимдер 30, логопед-мугалимдер 66, психологдор 5, башка педагогтор 204 киши.⁴

Ошентип жыйынтыктай келгенде эмгек акынын төмөндүгү, бир группада болгон балдардын санынын көбөйүшү (35-40 бала) мектепке чейинки мекемелердин материалдык жана окутуу методикалык базаларынын начардыгы, мектепке чейинки кызматкер кесибинин коомдогу кадырынын төмөндөшү мектепке чейинки мекемелердеги кадр маселесин чечүүгө терс таасирин тийгизүүдө. Жогоруда көрсөткөндөй өлкөдөгү 465 балдар бакчасында 124 методистин, 5 психологдун, 30 дефектолог менен 66 логопед мугалимдердин эмгектенип жатышы эле мектепке чейинки мекемелердеги кадр маселесинин кандай абалда экендигинен кабар берип турат.

Мектепке чейинки билим берүү мекемелериндеги дагы бир ойлонтот турган маселе, тил маселеси. Үстүбүздөгү жылы мамлекеттик тил жөнүндөгү мыйзамдын кабыл алынгандыгына 20 жыл, эгемендүүлүккө ээ болгондугубузга 18 жыл болду. Жогорку жыйындарда, мамлекеттик тил маселеси дайыма көтөрүлүп, ар кандай чакырыктар, өкмөттүн токтомдору жана башка маанилүү документтер кабыл алынууда, ошондой эле «Мамлекеттик тил» жөнүндөгү мыйзамды ишке ашыруу үчүн, өлкө президентине караштуу улуттук мамлекеттик тил комиссиясы иштейт. Ошого карабастан, «Мамлекеттик тил» жөнүндөгү мыйзам ишке ашпай келет.

«Кыргыз тилинин келечеги мамлекеттик тилинде» деген лозунгду көчөлөрүбүзгө илип алып эле отура бербестен, мамлекеттик тилдин өнүгүшүнө жалпыбыз шарт түзүшүбүз керек. Кыргызстандын жаш муундарынын кыргыз тилинен башка орус, англис, башка чыгыш тилдеринин бирин билиши мезгил талабы, тил билбеген адис ааламдашуу мезгилинде толук кандуу адис эмес. Бирок, өлкөнүн патриоту болобуз десек, эртең Кыргызстаныбызды гүлдөгөн өлкөгө айлантабыз десек,

кыргыздардын бир эле мекени бар экендигин эске алсак, анда кыргыз тилин өзгөчө кыргыздар билүүгө милдеттүүбүз. Баарыбызга малым болгондой адам баласынын тили мектеп курагына чейинки мезгилде калыптанат эмеспи. Бул жагынан караганда, мектепке чейинки билим берүү мекемелеринде мамлекеттик тил проблемасы кандай чечилүүдө. 2006 жылдагы маалымат боюнча 59165 балдар бакчасына барган балдардын 43975 бала орусча, 13749 бала кыргызча, 1432 бала өзбекче таалим-тарбия алган.⁵ Эгерде 2007 жылдын башында Кыргызстанда 5 миллион 190 миң киши жашаган болсо, жалпы калктын 69% пайызын кыргыздар, 14% пайызын өзбектер, 9% пайызын орустар түзсө,⁶ өлкөбүздө мамлекеттик тил маселесинин кандай деңгээлде чечилип жаткандыгын айтып отуруунун зарылдыгы кереги жок.

Белгилей кетчү нерсе, шаарларда кырдаал бир топ башка болсо, байкаган кишиге айыл-кыштактагы кырдаал ойго салат. Ошол эле 2006 жылы айыл жерлериндеги балдар бакчаларынан тарбия-таалим алган 16216 баланын 7076сы орус тилинде, 7848 бала кыргыз тилинде, 1292 бала өзбек тилинде тарбия-таалим алган. Бул маалымат мектепке чейинки мекемелердин жалпы республика боюнча кыскарып кеткендигине карабастан, орустар жашаган айыл жериндеги мектепке чейинки мекемелердин жоюлбастан иштеп жаткандыгынын күбөсү.

Эми мектепке чейинки мекемелердин аймактар боюнча санын карап көрөлү.

Таблица 1

	Аймактар боюнча жалпы калктын саны	Мектепке чейинки мекемелердин саны	Педагогикалык кызматкерлердин саны	Мектепке чейинки мекемелердеги балдардын саны
Кыргыз Республикасы	5млн. 190миң	465	3745	59156
Баткен облусу	423200	18	166	2870
Жалал-Абад облусу	973500	131	751	11853
Ысык-Көл облусу	430900	36	233	4363
Нарын облусу	268700	25	149	1886
Ош облусу	1065000	52	334	5017
Талас облусу	216000	18	130	2089
Чүй облусу	756700	60	412	6625
Бишкек шаары	806300	96	1238	18771
Ош шаары	249500 ⁷	29	332	5682

Эгерде биринчи таблицага ылайык аймактар боюнча кайсыл жерлерде мектепке чейинки

мекемелер кандай камсыз болгондугуна токтолсок, анда алдыңкы орун Бишкек шаары менен Жалал-Абад облусунда акыбалдын дурус экендигин көрүнүп турат. Анткени, 806300 калкы бар Бишкек шаарында 96 мектепке чейинки мекеме иштеп, 18771 балага 1238 педагог таалим-тарбия берсе, 973500 калкы бар Жалал-Абад облусунда 131 балдар бакчасы иштеп, ал мекемелерде 11853 балага 731 киши билим тарбия берүүдө. Бирок, Бишкектин 96 балдар бакчасында 1238 киши эмгектенип ар бир мектепке чейинки мекемелерде орточо 13төн педагог иштесе, Жалал-Абад облусунда ар бир мектепке чейинки мекемелерде орточо 5тен гана педагог туура келет. Республика боюнча эң төмөнкү көрсөткүч Баткен облусунда, Жалал-Абад облусунун жарымына жакын калкы бар Баткен облусунда болгону 18 гана мектепке чейинки мекеме иштеп, ал мекемелерде 2870 бала билим тарбия алышат.

Өлкөдөгү мектепке чейинки мекемелердеги абал, жаш муундардын сапаттуу билим алышына гана терс таасирин тийгизбестен жаш балдары бар ата-энелердин толук кандуу иштешине, мектепке чейинки мекемелердин өзгөчө шаар жеринде, суроо-талаптын сунуштан көп болушу коррупциянын гүлдөп өсүшүнө алып келүүдө.

Практика көрсөткөндөй сапаттуу жогорку билимдүү адистерди даярдоо маселеси өлкөдө дайыма актуалдуу маселе бойдон калууда. Азыркы бүтүрүүчүлөрдүн жогорку окуу жайынан алган билими өкмөттү да, ишкерлерди да, акчасын төлөп окуткан ата-энелерди да канаттандырбайт. Эгер биз конкуренцияга туруштук бере алган, өз адистиктеринин чеберлерин даярдайбыз десек, анда ишти медицинанын тили менен айтканда ооруну дарылоо эмес, ошол ооруга алып келген себеби менен күрөшүшүбүз керек. Биз мектепке чейинки, мектепте сапаттуу билим албаган жаштардан жогорку окуу жайларда сапаттуу мезгил талабына жооп берген адистерди даярдай албайбыз. Ошондуктан, ишти мектепке чейинки мекемелердин абалын оңдоодон башташыбыз керек. Ал үчүн биздин оюбузча, төмөндөгү иш чараларды иштеп чыгып, турмушка ашыруу зарыл:

- Мектепке чейинки мекемелердин проблемасын түшүнгөн чыгармачыл топ, мектепке

чейинки билим берүү проблемасынын перспективдүү өнүгүүсүнүн концепциясын иштеп чыгып, коомчулуктун кеңири талкуусунан өткөрүп, негизгиси финансы каражаттары менен камсыз болгон документти Өкмөт тарабынан кабыл алуу;

- Мектепке чейинки мекемелерге болгон суроо-талапты канаттандыруу үчүн, балдар бакчаларынын курулушун тез темп менен жүргүзүү жана керектүү эмерек менен камсыз кылуу;
- Мектепке чейинки билим берүү мекемелери үчүн тез аранын ичинде окуу, окуу-методикалык куралдарды, өзгөчө кыргыз тилиндеги иштеп чыгуу жана массалык түрдө бастырып чыгаруу;
- Мектепке чейинки мекемелердин педагог-тарбиячыларынын айлык акыларын мамлекеттин жана ата-энелердин эсебинен көтөрүү;
- Жеке менчик бала бакчалардын ачылышына мамлекет тарабынан ыңгайлуу шарт түзүү, жеңилдиктерди берүү;
- Мектепке чейинки билим берүү системасына чет өлкөлүк инвестицияларды тартуу;
- Мектепке чейинки билим берүү мекемелеринде кадр маселелерин чечүү;
- Мектепке чейинки мекемелердеги маселелерди чечүүдө, дүйнөлүк практикадагы жетишишкен ийгиликтерди пайдалануу;

Эгерде биз жогоруда көрсөтүлгөн сунуштарды кечиктирбей карап, ишке ашыра баштасак, иштин жыйынтыгы дагы 5-6 жылда көрүнө баштайт. Аягында айтаарыбыз кеч болуп кала элегинде ишти колго алсак.

Пайдаланылган адабияттар

1. Социальные тенденции Кыргызской Республики 2002-2006. Выпуск 3. Бишкек 2008 42 бет.
2. Кыргыз Республикасындагы билим берүү жана илим. Статистикалык жыйнак. Бишкек 2008. 39 бет.
3. Ошол эле жерде 46 бет.
4. Ошол эле жерде 44 бет.
5. Ошол эле жерде 43 бет.
6. Социальные тенденции Кыргызской Республики 2002-2006. 22 бет.
7. Ошол эле жерде 20 бет.